

УДК 354.008.85(477)

Цитування:

Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 1. С. 81–86.

Shostak V. (2023). Cultural Policy of Ukraine and the European Union: Conformity of the Contents and Implementation Perspectives. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 81–86 [in Ukrainian].

Шостак Віктор Михайлович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри культурології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
<http://orcid.org/0000-0002-48379633>
Shostakvictor4@gmail.com

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІДПОВІДНІСТЬ ЗМІСТУ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Мета роботи – проаналізувати особливості вітчизняної культурної політики в умовах євроінтеграції. **Методологія дослідження** полягає в тому, що в роботі були використані науково-теоретичний підхід до дослідження культурної політики, метод аналізу і синтезу. Історико-порівняльний метод дав можливість простежити відмінні риси законодавства України і ЄС щодо врегулювання відносин у соціокультурній сфері. Методи спостереження, збору інформації, описовий та узагальнення дали змогу з'ясувати рівень відповідності культурних стратегій в Україні культурним практикам європейських країн. **Наукова новизна.** Уперше культуру і її практичне втілення розглянуто як інструмент формування та реалізації ціннісно-сміслових потреб людини, громадянина, етносу, як носій ретроспективних символів, образів та стильових каталізаторів. **Висновки.** Стилистично семантичною ініціативою, що враховує глобальні, державні та стратегічно-політичні видозміни культурного сектору в ЄС, варто вважати генеровану та координовану Єврокомісією та Радою Європи ініціативу – Культурні плани роботи (Work Plans for Culture). Культурне розмаїття країн-членів Союзу забезпечує підтримання пріоритетно-національної культурної складової окремої держави на засадах стратегічності, пропорційності, субсидіарності та безперервного співробітництва. На сьогодні актуальності для державотворчих процесів європеїзації України набуває нормативне забезпечення культури статусом інструменту реалізації ціннісно-орієнтаційних потреб людини. Подібна стратегія вказує на зв'язок між громадянином України, культурою держави та вітчизняним етносом – носієм визначально-формуючих символів, образів та світоглядних цінностей.

Ключові слова: культурна політика, досвід ЄС, культурний фронт, іміджево-розвитковий ценз, культурологічна політика.

Shostak Viktor, Ph.D. in History, Associate Professor, Cultural Studies Department, Lesya Ukrainka Volyn National University

Cultural Policy of Ukraine and the European Union: Conformity of the Contents and Implementation Perspectives

The purpose of the article is to analyse the peculiarities of domestic cultural policy in the conditions of European integration. **The methodology of the research** includes the scientific and theoretical approach to the study of cultural policy and the method of analysis and synthesis. The historical-comparative method made it possible to identify the distinctive features of the legislation of Ukraine and the EU regarding the regulation of relations in the socio-cultural sphere. Methods of observation, information gathering, descriptive and generalisation methods allowed us to find out the level of compliance between the cultural strategies in Ukraine with the cultural practices of the European countries. **The scientific novelty.** For the first time culture and its practical implementation is considered as a tool for the formation and implementation of value-meaning needs of a person, citizen, and an ethnic group, as a carrier of retrospective symbols, images, and stylistic catalysts. **Conclusions.** Generated and coordinated by the European Commission and the Council of Europe Work Plans for Culture initiative should be considered a stylistically semantic initiative that takes into account global, state, and strategic-political changes in the EU cultural sector. The cultural diversity of the EU member states is ensured by maintaining the priority of national cultural component of an individual state on the basis of strategy making, proportionality, subsidiarity, and continuous cooperation. Nowadays, the normative provision of culture as a tool for the implementation of value-orientational needs of a person acquires relevance for the state-building processes of the Europeanisation of Ukraine. Such a strategy indicates the connection between a citizen of Ukraine, the culture of the state and the national ethnic group that is the carrier of defining and formative symbols, images, and worldview values.

Key words: cultural policy, EU experience, cultural front, image and development qualification, culturalological policy.

Актуальність теми дослідження. Укладення Угоди про асоціацію з ЄС від 21.03.2014 поставило перед Україною низку політико-правових завдань, одне з яких – гармонізація культурної політики відповідно до норм, традицій та звичаїв ЄС. Моніторинг онлайн-платформи КМУ, що дає змогу дослідити процеси виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – Пульс Угоди – демонструє неповноцінне виконання Україною культурно-політичних інспірацій у дотичних галузях, як-от «Освіта, навчання та молодь» (83%). Окреслена проблематика вимагає дослідження Закону України «Про культуру» та його попередника – Основ законодавства України про культуру від 1992 року на предмет концептуалізації сучасних тенденцій культурного вирізнення.

Аналіз досліджень і публікацій. Культурну політику України та її зв'язок із ЄС досліджувала М. Шевченко, яка проаналізувала головні виклики й можливі перспективи здійснення гуманітарної політики України в умовах євроінтеграції. Власне вітчизняну культурну політику в контексті забезпечення і реалізації культурних потреб людини описує Т. Філіна. Передумови та змістову частину культурного життя ЄС визначає відомий дослідник Е. Тофлер. Культурні стратегії і принципи міжкультурної взаємодії в країнах ЄС описує Б. Гарнер. Про проблеми культурологізації і моральної правди в суспільстві розмірковував В. Гавел, який власним прикладом продемонстрував як культурний діяч може стати ефективним політиком. Головним джерелом для написання статті стали закони України в галузі культури та нормативні документи, які визначають шляхи взаємодії українського суспільства з європейським соціокультурним простором.

Мета статті – дослідити культурну політику України та ЄС, а також – аспекти підвищення «вітчизняної культурної ефективності» згідно зі стандартами ЄС та Угоди про асоціацію між Україною і ЄС відповідно.

Виклад основного матеріалу. Формування культурної політики прямо пов'язане із розумінням поняття «культура». Чеський державний діяч В. Гавел визначав останню як «синонім свободи, правди та спосіб індивідуального ототожнення суспільства». Тож проблематика культурологізації в Україні набуває політико-правових та індивідуальних сенсів водночас [1].

Законом України «Про культуру» № 2778-VI від 14.12.2010 (ред. від 04.12.2021) [2]

визначено поняття «культури» загалом, проте не окреслено способів розвитку громадської культури (остання включає в себе розуміння, усвідомлення та ототожнення певних національно-етнічних тенденцій). Основами законодавства України про культуру (1992–2011) взагалі не було визначено поняття культури, а статус української мови як «культурно єдиної» піддавали сумніву відповідно до статті 4 документа [3].

Подібні видозміни є наслідком непослідовної державної політики України щодо розвитку культурного середовища. На думку М. Шевченко, консолідація зазначеної сфери залежить від «мовного питання» [4, 217].

У дійсності до підписання П. Порошенком Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-VIII від 25.04.2019 (ред. від 07.05.2022) в Україні не існувало нормативного акта, що регулював би аспект соціального, офіційного, побутового та водночас «культурного» використання державної мови. Подібний закон – шлях виконання положень євроінтеграції щодо обміну культурним цінностями на засадах «єдиноначальної політики» [5].

Законотворче й політичне нормування культурних зв'язків між Україною та ЄС встановлено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 [6]. Зокрема, документом визначено презумпцію взаємної допомоги та підтримки задля концептуалізації охорони культурних пам'яток (пп. d ч. 3 ст. 262 Угоди – «Державна допомога»). Крім того, пп. b ч. 1 ст. 400 Угоди (глава 16) відносить до основоположних аспектів співробітництва України та ЄС заходи з охорони та відтворення культурної спадщини. Статтею 430 глави 23 Угоди про асоціацію з ЄС («Освіта, навчання та молодь») культурне та мовне розмаїття окреслено як визначник міжнародно-діалогового консенсусу та активізатор спільних освітньо-молодіжних програм сталого розвитку.

Главою 24 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 437–440 документа) визначено презумпції сприяння міжкультурній співпраці, обмінам та ремеслово-мистецьким двостороннім зносинам держав-підписантів договору. Серед актуальних нормативних документів згадано Конвенцію ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2005) [7].

Відповідно до положень згаданої вище Конвенції ЮНЕСКО 2005 року, життєздатність культури – можливість її відтворити незалежно

від політичних, соціальних та етнографічних обставин. Це прямо контрастує з підходами, встановленими Основами законодавства України про культури (1991–2011) та частково – Законом України «Про культуру», де питання культурної всевимірності не є регульованим, проте кореспондує Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» в питаннях мовного й ідеологічного розуміння.

Водночас упровадження наративів Закону України «Про місцеве самоврядування» щодо децентралізації не визначає відповідальних органів вітчизняної культурної політики «на місцях». Тенденції ЄС передбачають регулювання зазначеної сфери на регіональному та державному рівнях відповідно – для цього Єврокомісія, Рада Європи та Європарламент створюють відповідний нормативний базис [8].

Передусім культуру в ЄС розглядають крізь призму шести стовпів: екологічного, цифрового, економіко-політичного, етнічного, соціального та демократичного. Отже, феномен культури Європи має не лише історико-етнічний, але й сучасно-тенденційний підтекст генерації.

На виконання тенденцій культурного розвитку Європейський Союз ухвалив два документи – Порядок денний ЄС з питань культури 2007 р. (2007 European Agenda for Culture) та Новий порядок денний ЄС з питань культури (New European Agenda for Culture, 2018), що враховує контекстно-глобальні культурно-творчі видозміни.

Новий порядок денний ЄС з питань культури (2018), разом із Робочим документом (Staff Working Document) як додатком до нього, забезпечує основи співпраці на рівні культурного середовища ЄС. Культуру ЄС ототожено з економічним, суспільним та міжнародно-політичним розвитком країн-членів Союзу. Забезпечення культурного розмаїття водночас покладено на громадські організації, суспільно проактивні об'єднання та налагоджені шляхом безбар'єрного співробітництва партнерсько-культурні зв'язки [9].

Тематично-методологічні основи політичного співробітництва в межах культурної галузі визначені Робочими культурними планами (Work Plans for Culture), що ухвалює Рада ЄС. Варто відзначити, що Порядок денний з питань культури 2018 року (далі – Порядок 2018 року) складається із соціальних, економічних та зовнішніх розвиткових аспектів.

Соціальні наративи культурного розвитку ЄС, відповідно до Порядку 2018 року, спрямовані на сприяння розвитку творчо-духовних можливостей, соціально-культурної згуртованості та загального блага (добробуту) на рівні правової та юридичної конотації. Окрім того, передбачено просування (пропагування) культурної спадщини Європи як спільного світового історично-ціннісного уніфікованого орієнтиру.

Економічні аспекти культурного розвитку, згідно з Порядком 2018 року, передбачають формальне та неформальне освітньо-навчальне окреслення мистецьких, культурних та творчих надбань, поєднане з екосистемним підтриманням культурно-креативної індустрії, фінансово-інноваційною та міжсекторальною генералізацією культурної спадщини ЄС. У межах проєктної роботи, окрім того, оснащуються цифрові, підприємницькі, традиційні та спеціальні наративи «культуризації» суспільства (соціуму) ЄС.

Нарешті, зовнішній аспект упровадження Порядку 2018 року передбачає зміцнення міжнародних культурних зв'язків ЄС за допомогою соціально-економічного підтримання статусу культури в ЄС як самоврядної політико-діалогової одиниці, що сприяє громадянській залученості в процес ефективного державного управління історичними надбаннями.

Потрібно зауважити, що вітчизняний законодавець розглядає культуру як «соціально-історичний», творчий, фольклорний феномен. Однак підхід, висвітлений у Порядку денному ЄС з питань культури 2007 року та Новому порядку денному ЄС з питань культури 2018 року, є комплексним та інтегрує культурну політику до самоврядно-управлінського статусу.

Аналогічним до подібних видозмін культурного простору в Україні водночас варто вважати ухвалену у 2014 році Національну культурну стратегію 2015–2025 років, котрою передбачено секторальне нормування активності в галузі творчості, фольклору, державного та недержавного (приватного) розвитку галузевого середовища на партикулярному (митці, працівники культурної сфери) та узагальненому (культурні заклади, культурні пам'ятки) рівнях генерації відповідно [10].

Однак зазначена стратегія не врахувала аспектів поєднання культурного простору з вітчизняним законодавчим базисом та, зокрема, положеннями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 в контексті

стилізації культурно-мовної та ідеологічної автентичностей як чинників швидкоплинної кооперації в нормативно-доктринальне середовище країн-членів ЄС.

Стилістично семантичною ініціативою, що враховує глобальні, державні та стратегічно-політичні видозміни культурного сектору в ЄС, варто вважати генеровану та координовану Єврокомісією та Радою Європи ініціативу – Культурні плани роботи (Work Plans for Culture). Культурне розмаїття країн-членів Союзу забезпечується підтримання пріоритетно-національної культурної складової окремої держави на засадах стратегічності, пропорційності, субсидіарності та безперервного співробітництва [11].

На виконання зазначених планів Рада Європи створила спільну ініціативу – Робочий план Ради з питань культури на період 2019–2022 років. У документі визначено шість концептуальних основ культурно-політичної стратегізації: забезпечення «стійкої» культурної спадщини; створення соціально-громадянських передумов для «культуризації» населення; розбудова мистецько-культурної та творчої «екосистем»; дотримання гендерно-демократичних і соціально-рівнісних наративів культурного розвитку, що відповідають державно-управлінській стратегії ЄС; підтримання міжнародних культурно-комунікативних зв'язків; нормативне, державно-стратегічне та інституційне формування «культурного оазису» ЄС [12].

Похідним нормативним документом від наведеної вище ініціативи ЄС варто вважати Повідомлення JOIN/2016/029 final від 08.06.2016 до Європарламенту та Ради Європи від Верховного представника ЄС. Мета документа – екстраполяція культурної співпраці на рівні ЄС у дипломатично-правове русло зі збереженням громадянського інтересу відповідно концепцій західної демократії [12].

На жаль, на сьогодні в Україні не сформовано дієвого комунікативно-культурного поля, що здатне забезпечити видові, семантичні та культурно-ідеологічні потреби суспільства. Дослідниця Т. Філіна відмітила, що положення Закону України «Про культуру» не враховують ціннісних, мистецьких, живописних та послугових потреб, що є суміжними в питаннях реалізації нацією права на культурно-історичне ототожнення. Окрім цього, захист прав авторів певних індивідуальних культурних пам'яток, передбачений Законом України «Про авторське право і суміжні права», подекуди відзначається

шаблонністю та стереотипізованими юридично-правовими формулярами [13].

З урахуванням зазначеного вище актуальності для державотворчих процесів європеїзації України набуває нормативне забезпечення культури статусом інструменту реалізації ціннісно-орієнтаційних потреб людини. Подібна стратегія вказує на зв'язок між громадянином України, культурою держави та вітчизняним етносом як єдиноначальним носієм ретроспективних символів, образів та стильових каталізаторів.

Євроатлантичні підходи до трактування культурної політики держави дають змогу сформулювати певну дорожню карту політико-юридичних змін вітчизняного творчого простору. Зокрема, Е. Тоффлер наголосив на необхідності форсувати культурно збагачену індустрію відповідно до вимог часу. Автор вважає, що іміджеві риси національних символів повинні вбирати в себе екскурсні та презентивні ідеологічно-хронографічні тенденції, прецедентно відображаючи ступінь сталого розвитку окремої етноп групи, нації та країни загалом [14, 410].

Відтак вбачаємо доцільним розробити в Україні інструментально-інституційний комплекс «культурологізації» відповідно до вимог ЄС. Слід зауважити, що культурний розвиток держави прямо залежить від економіко-фінансового державно-управлінського стимулювання. Виникає пряма необхідність прямих видатків на розвиток сфери культури України задля її розвитку. Останній водночас можливий лише за умови повного юрисдикційно-галузевого підпорядкування символічно-творчої сфери державно-владним і місцево-самоврядним органам інституційної юрисдикції.

Невід'ємним аспектом вітчизняного культурного розвитку слід вважати громадську ментальність. Науковець Б. Гарнер менталітет визначив як бекграунд-історичний феномен, що встановлює ступінь і межу соціально-культурної свідомості певного етносу та, відповідно, його статусу (ролі) на міжнародно-національному та міжнародно-політичному полях (як держави) [15, 153].

За таких умов Україні варто концентрувати увагу не лише на створенні «культурного продукту», але й на «вишколенні» та спрямуванні глядача як основоположної ланки суспільно-колективної свідомості.

Наукова новизна. Уперше культуру й культурну політику розглянуто як єдине ціннісно-смісловіє явище. Утілення культурологічно-практичного інструментарію

проаналізовано в контексті формування та реалізації смисло-життєвих потреб людини, громадянина, етносу.

Висновки. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 є потужним елементом «культурного державотворення», що координує питання двостороннього (Україна – ЄС як економічний союз) та багатостороннього (Україна як кандидат на повноправне членство в ЄС – країни ЄС як члени Союзу) співробітництва з Європою в площині пошуку культурно-стратегічного консенсусу.

Вітчизняне законодавство, зокрема Закон України «Про культуру» № 2778-VI від 14.12.2010 (ред. від 04.12.2021) відзначається достатнім рівнем колізійності, непослідовності та неспецифічності в питаннях трактування культурного феномену з погляду нормативно-правової доктрини.

Шляхи впровадження проєвропейських культурних цінностей в Україні полягають в інкорпоративній роботі вітчизняного законодавця щодо імплементації в правове поле України положень Порядку денного ЄС з питань культури 2007 року та Нового порядку денного ЄС з питань культури 2018 року в перспективно-лонгаційній площині.

Література

1. Havel V. Biography, Plays and Facts. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Vaclav-Havel> (дата звернення: 02.01.2023).
2. Про культуру : Закон України № 2778-VI від 14.12.2010 (ред. від 04.12.2021). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
3. Основи законодавства України про культуру № 2117-XII від 14.02.1992 (ред. від 12.01.2011). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
4. Шевченко М. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. № 3. С. 215–224.
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України № 2704-VIII від 25.04.2019 (ред. від 07.05.2022). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, № 984 011 від 21.03.2014 (ред. від 30.11.2015). *Відомості Верховної Ради*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 03.01.2023).

7. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження № 952_008 від 2005 р. (ратифікація від 20.01.2010). *Відомості Верховної Ради*. URL: https://za-kon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text (дата звернення: 03.01.2023).

8. Про місцеве самоврядування : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 (ред. від 03.08.2022). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.01.2023).

9. European Commission: Strategic framework for the EU's cultural policy. *EU official website*. URL: <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy#:~:text=The%20current%20Council%20Work%20Plan,creative%20professionals%20and%20European%20content> (дата звернення: 03.01.2023).

10. UNDIASD: Національна культурна стратегія 2015–2025 рр. (проект документа). *ДАСУ*. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/news/2015_07_15/2015_07_15_02.pdf (дата звернення: 03.01.2023).

11. Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022 ST/14984/2018/INIT. *EurLex (EU Law)*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221(01)) (дата звернення: 03.01.2023).

12. Joint Communication to the EP and the Council Towards an EU strategy for international cultural relations JOIN/2016/029 final. *EurLex (EU Law)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%-3A2016%3A29%3AFIN> (дата звернення: 03.01.2023).

13. Філіна Т. Культурна політика держави в системі забезпечення культурних потреб людини. *Грааль науки*. 2021. № 9. С. 444–448.

14. Toffler A. *Future Shock*. Bantam Books, 1971. 430 p.

15. Garner B. Towards a European strategy on culture and development. *Politique européenne*. 2017. № 56 (2). Pp. 146–168.

References

1. Havel, V. Biography, Plays and Facts: *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/biography/Vaclav-Havel> [in English].
2. Bulletin of Verkhovna Rada. (04.12.2021). Law of Ukraine «On Culture» № 2778-VI dated 14.12.2010. Retrieved from: <https://za-kon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [in Ukrainian].
3. Bulletin of Verkhovna Rada. (12.01.2011). Fundamentals of Ukrainian legislation on culture № 2117-XII dated February 14, 1992. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> [in Ukrainian].
4. Shevchenko, M. (2019). Cultural policy of Ukraine in the conditions of European integration: dilemmas and challenges. *International relations: theoretical and practical aspects*, 3, 215–224 [in Ukrainian].
5. Bulletin of Verkhovna Rada. (07.05.2022). Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language», 2704-VIII,

dated 25.04.2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].

6. Bulletin of Verkhovna Rada. (30.11.2015). Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, 984_011, dated 21.03.2014. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

7. Bulletin of Verkhovna Rada. (20.01.2010). Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Forms of Cultural Expression No. 952_008 of 2005. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text [in Ukrainian].

8. Bulletin of Verkhovna Rada. (03.08.2022). Law of Ukraine «On Local Self-Government», 280/97-VR, dated 21.05.1997. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. European Commission: Strategic framework for the EU's cultural policy. EU official website. Retrieved from: <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-culturalpolicy#:~:text=The%20current%20Council%20Work%20Plan,creative%20professionals%20and%20European%20content> [in English].

10. UNDIASD: National Cultural Strategy 2015–2025 (Draft Document). Official website. Retrieved from: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/news/2015_07_15/2015_07_15_02.pdf [in Ukrainian].

11. Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019–2022 ST/14984/2018/INIT. EurLex (EU Law). Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018XG1221(01)) [in English].

12. Joint Communication to the EP and the Council Towards an EU strategy for international cultural relations JOIN/2016/029 final. EurLex (EU Law). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JO-IN%3A2016%3A29%3AFIN> [in English].

13. Filina, T. (2021). Cultural policy of the state in the system of ensuring human cultural needs. International scientific journal «Grail of Science», 9, 444–448 [in Ukrainian].

14. Toffler, A. (1971). Future Shock. Bantam Books. 430 p. [in English].

15. Garner, B. (2017). Towards a European strategy on culture and development. European politics, 56 (2), 146–168 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 10.01.2023
Отримано після доопрацювання 13.02.2023
Прийнято до друку 20.02.2023*